

MUSA CARULLAH'IN SÜNNET ANLAYIŞI

Musa Carullah'ı değerlendirenler onun Sünnet ve Hadis hakkında söylediklerini düşünce sistematığı içinde bir yere oturtmakta güçlük çekerler. Her eserinde karşılaştığımız üslup ve anlatım tarzı problemi yanında bu konuda kaleme aldığı Kitabu's-Sünne'nin özel konumu¹ bu güçlüğü başlıca sebepleri olarak zikredilebilir.

Ancak Musa Cârullah'ın elimizdeki bütün eserleri tetkik edildiğinde Sünnet ile ilgili düşünceleri din, vahiy ve peygamberlik, kur'an ve akıl, ictihad ve kıyas hakkında söyledikleri ile birlikte değerlendirildiğinde kendi içinde bir bütünlük arz ettiği görülecektir.

Musa Cârullah'a göre Sünnet: Hz. Peygamberin kendi risaletini, gerek kendi ümmetine ve gerekse bütün insanlığa tebliğ etmek için;

a. Nebevî fiil ve davranışları

b. Söz ve ifadeleri

c. Başkalarının davranışlarını bilerek ikrar ve onaylamaları

d. Kabile ve krallara yazdığı mektupları ile ortaya koyduğu ve takip ettiği yol ve yöneme (tarikatu'n-Nebi), hayat tarzına (sîret) denir.² Burada Musa Cârullah'ın tek tek bir hadisi yahut uygulamayı değil, bütün söz ve uygulamalarla ortaya çıkan yol ve yöntemi Sünnet olarak kabul ettiği unutulmamalıdır. Zira biraz sonra üzerinde duracağımız gibi bir taraftan Sünnetin delil olarak Kur'an'dan önce geldiğini savunan Musa Carullah, diğer taraftan her hadisin Kur'an'a arz edilmesi gerektiğini harâretle savunacaktır.

Musa Cârullah'ın Sünnet ile ilgili asıl tartışılan görüşü Kur'an Sünnet ilişkisi hakkında söyledikleridir. Ona göre islamda bilgi ve amel kaynağı olarak Sünnet Kur'an'dan önce gelir. Deliller hiyerarşisinde Sünnetin Kur'an'dan önce gelmesi gerekir. Zira islamda bütün hükümler ilk önce sünnetle tespit edilmiş, Kur'an ayetleri ise daha sonra Hz. Peygamberin o meyandaki söz, fiil ve takrirlerini teyid etmiş ve ebedileştirmiştir.³ Din ve imanın bütün temel esasları, dinin farz olarak değerlendirdiği kural ve kaidelerin tamamı önce sünnet ile belirlenmiş, daha sonra Kur'an ayetleri bunları teyit ve tespit etmek üzere nazil olmuştur. Namaz, namazın

1. Musa Cârullah Hindistan'dan Afganistan'a geçerken İngilizler tarafından Peşaver'de hapse atılmış, hapiste karşılaştığı ve kendilerine ehl-i Kur'an adını veren ve Sünneti reddeden bazı kimselere red-diye olarak Kitabu's-Sünne adlı kitabını kaleme almıştır.

2. Musa Carullah, Kitabu's-Sünne, Bhopal, 1945, s. 6.

3. Kitabu's-Sünne s.7.

bütün rükünleri, şartları ve vakitleri önce sünnetle açıklanmış daha sonra bunlar Kur'an ayetleri ile teyit edilmiştir. Abdest namazın en önemli şartı olduğu halde Kur'an'daki abdest ayeti⁴ hicretin altıncı senesinde nazil olmuştur. Arafat'ta vakfeye durmak haccın en önemli rüknü olduğu halde⁵ Kur'an-ı Kerim'de sadece haccın farz olmayan bir rüknü zikredilirken yer verilmiştir⁶. İslamda oruç ibadeti önce sünnet ile uygulamaya konmuş sonra ayetler onu teyiden nazil olmuştur.⁷

Tartışmalı olan bu iddiayı bütün boyutları ile burada değerlendirecek değiliz. Ancak iddia ile ilgili bazı mülâhazalarımı belirtmek istiyorum.

1. Musa Carullah'ın bu iddiasını doğrulayacak örnekler çoktur. Pek çok hükümün Kur'an tarafından emredilmeden Sünnet ile tatbik koyulduğu doğrudur. Ancak islamî hükümlerin bütünü için bunu söylemek mümkün değildir. Hz. Peygamberin vahiy gelmediği için zaman zaman zor durumlarda kaldığı bilinmektedir. Dahası kendi başına hareket ettiği bazı konularda Kur'an tarafından ikaz edilmiştir.

2. Musa Carullah'ın bu genellemesi ne kadar yanlışsa, her şeyi sadece Kur'an'la temellendirmeye çalışmak da o derece yanlış bir genelleme olur. Kur'an islamî söylemi ile ortaya çıkanların islamdaki her tatbikatı bütün teferruatı ile Kur'an'a dayandırmaya çalışırken içine düştükleri çelişki bu genellemenin eseridir.

3. Musa Carullah'ın sünnet konusundaki bu görüşü ile ilk asırlarda "es-Sünnetü Kâdiyetün ale'l-Kitab" "Sünnet Kitab üzerine belirleyicidir." diyen⁸ Ehl-i Hadis'in görüşleri aynı değildir. Zira bu sözü söyleyenler tek tek hadisleri kastederken, Musa Carullah Hz. Peygamberin ortaya koyduğu yol ve yöntemi kast ediyor. Bu açıdan ona göre Kur'an hem Hz. Peygamberin en büyük sünneti hem de bütün sünnetlerin temel dayanağıdır.⁹

4. Her şeyden önce Musa Carullah'ın Sünnet anlayışını anlayabilmek için peygamberlik konusunda söylediklerini bilmek lazımdır. Cârullah'a göre Rasuli Ekrem'in vefatı ile birlikte peygamberliğin misyonu bütün yetki ve sorumlulukları ile birlikte ümmete miras kalmıştır. Dahası Cârullah'a göre nübüvvetin fonksiyonları islam ümmetinin şahs-ı manevisi ile devam etmektedir.¹⁰ Kitabı's-Sünne'sinde bu konuda şöyle demiştir "Allah, Kitabını Hz. Peygamber'den sonra onun ümmetine miras bırakmıştır, islam ümmeti islam peygamberinin talim ve terbiyesi sayesinde rüşdüne ermiş, risalet görevini taşımaya ehil ve müstehak hale gelmiştir... Allah'ın peygamberine verdiği her türlü fazlı ve keremi ümmetine miras kalmış, ümmetin kalbi ve aklı onun sahip olduğu vasıflarla bezenmiştir."¹¹

4. 5 Maide 6.

5. Ebu Davud, Menâsik, 69.

6. 2 Bakara 198.

7. Kitabı's-Sünne, s. 6-7.

8. bk Darimî, Mukaddime, 49, I. 153.

9. Kitabı's-Sünne 7.

10. bk. Kitabı's-Sünne, s. 61.

11. bk. Kitabı's-Sünne s. 61-62.

Musa Carullah bu iddiasını temellendirmek için Kur'an'ı Kerim'in Hz. Peygamberi ve islam ümmetini aynı vasıflarla tavsif eden ayetlerine sarılır. Gerek iddianın kendisi ve gerekse iddia için esas aldığı Kur'an ayetlerinin ne derece delil olmaya müsait oldukları tartışılabilir.

Musa Cârullah'ın peygamberlik anlayışına paralel olarak dinamik bir Sünnet anlayışı vardır; yani ona göre Sünnet Hz. Peygamberle bitmiş değildir. Tarih boyunca islam ümmeti Sünnet-i Hasene vaz'etmeye ehildir ve ümmetin koyduğu sünnetler peygamberin sünneti gibi bağlayıcıdır.¹²

Musa Cârullah Sünnete bu kadar önem verirken sünnetin sözlü ve yazılı malzemeleri olan rivayetler hakkında oldukça eleştirel bir zihniyete sahiptir, O, her fırsatta hadislerin sıhhatini tesbit için isnad tenkidinin yeterli olmadığını savunur. Ona göre ravinin adalet ve zaptını tespit etmekle bir haber sahih olmaz. Zira adalet öyle bir şeydir ki, herkes hile ve desise ile kendisinde ızhar edebilir.¹³ Ravinin adalet ve zaptından önce rivayetin kendisinin akla, fıtrata, Kur'an'a, tarihi hakikatlere, Hz. Peygamberden sabit olmuş esaslara ve ümmetin kabul ettiği ictimaî asıllara uygun olması gerekir.¹⁴

O rivayetlerin değerlendirilmesinde akla büyük önem verir. Edebiyat-ı Arabiye adlı eserinde şöyle demiştir. "Akıl her hakikatın mizanıdır. Hakikatın haklılığı vezn-i akıl ile sabit olur. Mizan-ı akılda hafif gelen şeyler bazar-ı hakikatte raic bulmaz. Menkulun sıhhati için akl-ı sariha mutabakat zaruridir. Menkul-i sahih daima makul-i sarihe mutabık olur. Mutabık olmayan nakil hiçbir vakit sahih olmaz. Lakin her insanın vehmi, her insanın reyi akıl sıfatı ile telakki olunamaz."¹⁵ Uzun günlerde Rûze adlı eserinde şöyle der: "Semavi dinlerin, hassaten islamiyetin esaslarına dokunan bir hadis hakkında serbestçe fikir yürütmek ve mülahazada bulunmak her müslüman âlimin elbette mukaddes hakkıdır. "Sabit oldu, iş bitti, artık sükût" gibi küçük çocukları te'dibte kullanılan sözlerin böyle hususlarda kıymeti bulunmasa gerektir.¹⁶

Musa Cârullah'a göre hadislerin sahihini sakîminden ayırmak için hadis âlimlerinin muazzam çabalarını takdir etmemek en büyük haksızlık olur. Ancak bu konuda yapılması gereken her şeyin yapıldığını söylemek ve cerh ta'dil âlimlerinin söyledikleri ile yetinmek doğru olmaz. "Eğer rivayetlerin ve haberlerin değerlendirilmesinde sadece eski âlimlerin söyledikleri geçerli olsaydı kulak varken akla ihtiyaç kalmazdı."¹⁷ diyen Musa Cârullah'a göre lisan-ı nübüvveti yalan yanlış şeylerden tenzih etmek ravileri evhamdan tezkiye etmekten daha mukaddes bir gö-

12. Kitabu's-Sünne, s. 111.

13. M. Carullah, Luzûmiyât Tercümesi, Kazan, 1907, s. 25-26.

14. Kitabu's-Sünne s. 26.

15. M. Carullah, Edebiyat-ı Arabiye ile ulum-i İslâmiye, Kazan, t.y. s. 9.

16. M. Carullah, Uzun Günlerde Rûze, Kazan, 1911, s. 64.

17. Ruze, 21.

revdir. Eğer dinin esaslarını yıkabilecek hadisleri mülahazasız nakletmek günah değilse hakiki hadis olmak sıfatıyla hadis kitaplarında nakledilen haberler hakkında hürriyetle söz söylemek hiç günah olmaz. "Bir haberi fikirsiz ve mülahazasız kabul etmekten öte onu fikir ve mülahaza sonunda inkar etmek daha iyidir."¹⁸

Musa Cârullah bütün bunları söylediği halde eserlerine aldığı hadislerde pek dakik değildir. Hemen hemen her eserinde uydurma hadislere yer verdiği görülmektedir.¹⁹ Ancak isnad bakımından uydurma olan bu haberlerin anlam bakımından islamın herhangi bir aslı ile çelişmediğinin de farkındadır.

18. Ruze, 63.

19. bkz. Kitabu's-Sünne, 36, 69, 125.